

ساختمان سنی و مسأله جوانی جمعیت ایران

علی اصغر مهاجرانی

گروه علوم اجتماعی - دانشگاه اصفهان

مقدمه:

مسأله جوانی جمعیت جزء مهمی از مسائل مربوط به ساخت جمعیت در کشورهای در حال توسعه است. ترکیب گروههای سنی از نظر روابط متقابلی که با باروری، مرگ و میر و مهاجرت‌های داخلی و خارجی دارد، همچنین از نظر میزان فعالیت، اشتغال، نیروی انسانی، مقدار و نوع هزینه‌های هر گروه سنی و روابط اقتصادی - اجتماعی گروههای سنی با یکدیگر حائز اهمیت بوده و عامل تعیین کننده کارآئی و نیازهای جمعیت یک کشور است. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

در زیر ابتدا مروری بر ساختمان سنی جمعیت ایران داشته، تحولات آنرا مورد بررسی قرار داده، سپس مسأله جوانی جمعیت را مطالعه می‌کنیم.

۱- ساختمان سنی جمعیت ایران:

جمعیت را می‌توان به گروههای سنی منفرد (یکساله)، گروههای سنی خرد (پنجساله) و گروههای سنی عمده (۱۴-۵، ۶۴-۱۵ و ۶۵ به بالا) تقسیم‌بندی نمود. تفکیک جمعیت به گروههای سنی منفرد، برای محاسبه میانگین سنی، میانگین سنی و میزانهای جمعیتی (موالید، مرگومیر و مهاجرت) و تشکیل جدول عمر یکسار

می‌آید. در کشورهای در حال توسعه، از آنجا که احتمال کم‌شماری و بیش‌شماری و تداخل گروه‌های سنی منفرد در یکدیگر بیشتر از گروه‌های سنی خرد (پنجساله) وجود دارد، عموماً "از گروه‌های سنی خرد در محاسبه میزانهای جمعیتی استفاده می‌شود."

مقایسه، تفسیر و توجیه دگرگونی در گروه‌های سنی در رابطه با اثرات متقابل متغیرهای اصلی - جمعیتی (موالید، مرگ‌ومیر و مهاجرت) صورت می‌گیرد. تحولات اقتصادی - اجتماعی و نوسانات دوره‌ای و یا حوادث طبیعی از طریق متغیرهای جمعیتی بر ساخت جمعیت اثر گذارده و یا از آن تاثیر می‌پذیرد. متغیرهای جمعیتی به یکسان و به یک اندازه بر ساخت سنی جمعیت اثر ندارد. کاهش یا افزایش موالید در مرحله اول در پائین هرم سنی و بر گروه ۴-۵ ساله و به مرور زمان بر گروه‌های سنی دیگر تاثیر می‌گذارد. کاهش مرگ‌ومیر در کشورهایی که میزان مرگ‌ومیر آنها بالاست، بیشتر بر پائین هرم سنی، بویژه جمعیت ۱-۵ ساله اثر داشته، ابتدا نسبت جمعیت جوان (۱۴-۱۵ ساله) را افزایش داده، بتدریج بر گروه‌های سنی بزرگسال اثر می‌گذارد. به عبارت دیگر اثر کاهش مرگ‌ومیر همانند اثر افزایش موالید خواهد بود. در حالی که کاهش مرگ‌ومیر در کشورهایی که سطح مرگ‌ومیر متوسط دارند، بیشتر بر گروه‌های سنی بزرگسال (۱۵-۶۴ ساله) تاثیر می‌گذارد، همچنین در کشورهایی که سطح مرگ‌ومیر پائین است سبب فراوانی جمعیت سالخورده (۶۵ ساله و بیشتر) خواهد شد (۱).

مرگ و میرهای غیرمعمول مانند مرگ‌ومیر ناشی از جنگ و یا حوادث کار که بیشتر جمعیت بزرگسال را تحت پوشش قرار می‌دهد، بر ساخت سنی جمعیت اثر فوری دارد. برای مثال مرگ‌ومیر ناشی از جنگ تحمیلی با توجه به سن شهدای جنگ که اکثریت آنها در گروه سنی بزرگسال (۱۵-۶۴ ساله) قرار داشته‌اند، بی‌شک باعث کاهش نسبت گروه مذکور بویژه در جمعیت مردان کشور شده است.

اثر مهاجرت‌های خارجی با توجه به سن مهاجرین (واردشدگان و خارج شدگان) متفاوت خواهد بود. در صورت همانندی سن مهاجرین با کل جمعیت، اثر آن بر ساخت سنی مشهود نیست. لاقلاً در دو مورد تفاوت آشکار ساخت سنی در مهاجرت‌های خارجی ایران مشاهده می‌شود: یکی مهاجرت مردان مجرد افغانی که در سنی ۱۵-۶۴ ساله هستند و دیگری مهاجرت مردان مجرد تحصیلکرده ایرانی به کشورهای

اروپایی و ایالات متحده آمریکا که بیشتر آنها در سنین ۲۰-۴۰ ساله بوده‌اند. در جدول شماره ۱، درصد گروههای سنی خرد و در جدول شماره ۲، درصد گروههای سنی عمده جمعیت ایران در سالهای ۴۵، ۵۵ و ۶۵ آمده است (۲). چنانکه مشاهده می‌شود، بیشترین نسبت در گروه سنی ۴-۰ ساله و بعد از آن گروه سنی ۹-۵ ساله دیده می‌شود که دلیل آن تداوم افزایش تعداد موالید نسبت به سالهای قبل است. در مقایسه ارقام بدست آمده از سرشماریهای عمومی نفوس و مسکن کشور در سالهای مختلف، تغییراتی در گروههای سنی دیده می‌شود که می‌تواند ناشی از اثر مستقیم افزایش یا کاهش میزان موالید، مرگومیر و یا مهاجرت‌های خارجی بر گروههای سنی و یا اثر غیر مستقیم میزانهای مذکور در افزایش یا کاهش نسبت (درصد) برخی گروههای سنی بر سایر گروهها باشد. برای مثال فزونی می‌زان موالید و یا کاهش مرگ و میر نوزادان (۱-۰ ساله) و یا کودکان (۴-۱ ساله) می‌تواند ضمن افزایش نسبت گروه سنی ۴-۰ ساله، کاهش نسبت بقیه گروههای سنی را بدنبال داشته باشد و یا کاهش موالید، ضمن کاستن از نسبت جمعیت ۴-۰ ساله، به افزایش درصد سایر گروهها منجر شود، همینطور کاهش نسبت گروههای سنی دیگر در اثر مرگومیر و یا مهاجرت که می‌تواند در افزایش درصد گروه سنی ۴-۰ ساله موثر باشد.

در افزایش نسبت گروه سنی ۴-۰ ساله و یا گروه سنی عمده ۱۴-۰ ساله ایران فزونی موالید عامل اصلی بوده و کاهش نسبت گروههای سنی دیگر بمراتب اثر کمتری داشته است. بدلیل آنکه تعداد افزوده شده بوسیله موالید در پائین هرم سنی، قابل مقایسه با تعداد کسر شده ناشی از مرگومیر در تمام گروههای سنی نیست. برای مثال در دهه ۵۵-۶۵ با فرض ۴۵ در هزار میزان موالید، تعداد ۱۸/۶۳۹/۹۰۵ نفر به پائین هرم نسبی جمعیت ایران اضافه شده، در حالی که بر اثر مرگومیر با میزان ده در هزار (از جمله تلفات جنگ تحمیلی) تعداد ۴/۲۰۲/۰۱۷ نفر از تمام گروههای سنی کسر شده است (۳).

درصد گروه سنی ۴-۰ ساله در سال ۵۵ نسبت به سال ۴۵ کاهش و در سال ۶۵ دوباره افزایش یافته که می‌تواند فزونی باروری در دهه ۶۵-۵۵ را نشان دهد. کاهش درصد گروه سنی ۹-۵ ساله در سال ۶۵ ناشی از پائین‌تر بودن میزان موالید در سالهای ۶۰-۵۶ نسبت به سالهای ۶۵-۶۱ بوده است. کاهش نسبت برخی

گروههای سنی دیگر از جمله ۲۹-۳۵ و ۴۴-۴۰ ساله می‌تواند ناشی از اثر مرگ و میر بیشتر جنگ تحمیلی و یا مهاجرت به خارج از کشور (برون کوچی) در گروههای سنی مذکور بوده باشد و افزایش نسبی گروههای سنی ۲۹ - ۲۵ و ۳۴ - ۳۰ ساله نیز در رابطه با اثر مهاجرت به داخل کشور (دورن کوچی) بوده است . همچنین اثر کاهش نسبت برخی گروهها بر مجموعه گروههای سنی و بر هر یک از گروههای دیگر قابل توجیه است . (جدول شماره ۱ و ۲ و نمودار شماره ۱) .

در این جا لازم است که به احتمال تداخل گروههای سنی در یکدیگر نیز اشاره شود . چنانکه در آغاز مقاله آمد ، احتمال تداخل در گروههای سنی خسرداز گروههای سنی منفرد کمتر بوده و در گروههای سنی عمده احتمال آن بسیار ناچیز می‌باشد . ولی ارزیابی نتایج سرشماریهای عمومی نفوس و مسکن ایران بوسیله شاخصهای سنی ، تمایل پاسخگویان در هنگام سرشماری به ارقام سنی ، منتهی به صفر و پنج را نشان میدهد . در حالی که رقم ۹ و در درجه بعد ارقام سنی منتهی به ۱، ۶، ۳، ۷ و ۴ کمتر از واقع اظهار شده است . بهمین دلیل در تجزیه و تحلیل تغییرات گروههای سنی باید احتمال تداخل گروههای سنی را نیز در نظر داشت (۴) .

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول شماره ۱: تعداد و درصد گروههای سنی خرد دهه های
۱۳۴۵، ۱۳۵۵ و ۱۳۶۵

۱۳۶۵		۱۳۵۵		۱۳۴۵		گروه سنی
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۱۸/۳	۹۰۴۴۸۲۳	۱۶/۱	۵۴۲۹۷۱۲	۱۷/۷	۴۵۵۶۰۳۵	۴ - ۵
۱۵/۲	۷۵۲۵۸۹۴	۱۵/۶	۵۲۷۶۵۳۳	۱۶/۴	۴۲۳۲۸۷۰	۹ - ۱۰
۱۲	۵۹۰۳۳۰۰	۱۲/۸	۴۳۰۳۱۱۸	۱۲	۳۰۹۸۱۰۱	۱۴ - ۱۵
۱۰/۵	۵۱۹۲۴۰۲	۱۰/۷	۳۶۰۰۲۶۵	۸/۴	۲۱۸۰۸۸۷	۱۹ - ۲۰
۸/۵	۴۱۹۳۷۲۴	۸/۳	۲۷۹۲۲۱۵	۶/۷	۱۷۲۲۶۷۳	۲۴ - ۲۵
۷/۴	۳۶۵۲۲۹۷	۶/۳	۲۱۱۱۵۸۵	۶/۶	۱۶۹۸۸۸۴	۲۹ - ۳۰
۵/۹	۲۹۲۷۹۸۳	۵/۱	۱۷۰۶۹۹۷	۶/۷	۱۷۲۲۵۴۶	۳۴ - ۳۵
۴/۳	۲۱۱۷۲۱۱	۴/۸	۱۶۲۶۶۱۹	۵/۷	۱۴۶۱۴۱۱	۳۹ - ۴۰
۳/۴	۱۶۵۵۳۵۱	۵	۱۶۶۸۶۸۵	۵/۳	۱۳۶۰۴۵۸	۴۴ - ۴۵
۳/۲	۱۵۸۵۳۹۸	۴/۱	۱۳۸۹۴۶۵	۳/۳	۸۶۶۴۴۶	۴۹ - ۵۰
۳/۲	۱۵۹۹۰۱۸	۳/۹	۱۳۲۹۰۴۹	۳	۷۶۷۳۱۲	۵۴ - ۵۵
۳/۷	۱۲۳۷۷۴۶	۲/۱	۷۰۳۸۸۷	۱/۷	۴۳۷۰۹۴	۵۹ - ۶۰
۲/۴	۱۱۸۴۶۳۲	۱/۷	۵۸۴۱۴۴	۲/۷	۶۹۰۹۵۶	۶۴ - ۶۵
۲/۹۵	۵۷۳۷۹۶	۳/۵	۱۱۸۶۴۷۰	۳/۸	۹۹۳۰۴۹	۶۵ و بالاتر
/۰۵	۲۳۷۱۳	۰	۰	۰	۰	نامشخص
۱۰۰	۴۹۴۴۵۰۱۰	۱۰۰	۳۳۷۰۸۷۴۴	۱۰۰	۲۵۷۸۸۷۲۲	جمع

مآخذ: نتایج سرشماری سالهای ۴۵، ۵۵ و ۶۵، مرکز آمار ایران

جدول شماره ۲ : نسبت (درصد) گروههای سنی عمده جمعیت ایران

سال ۱۳۶۵	سال ۱۳۵۵	سال ۱۳۴۵	گروه سنی
۴۵/۵	۴۴/۵	۴۶/۱	۰ - ۱۴
۵۱/۵	۵۲	۵۰/۱	۱۵ - ۶۴
۲/۹۵	۳/۵	۳/۸	۶۵ بیابا
۰/۰۵	۰	۰	نامشخص

مآخذ: نتایج سرشماریهای ۵۵،۴۵ و ۶۵، کل کشور، مرکز آمار ایران

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۲ - جوانی جمعیت ایران:

جوانی جمعیت امری نسبی است که در مقایسه بین دو یا چند جمعیت و یا در مقایسه یک جمعیت در زمانهای مختلف مشخص می شود. جمعیت کشورهای در حال توسعه نسبت به کشورهای توسعه یافته جوان است و در مقایسه با برخی از کشورهای در حال توسعه نسبت به برخی دیگر، جمعیت جوان تری دارند. شاخصهایی که برای تعیین جوانی جمعیت بکار می روند عبارتند از:

شاخصهای تمایل مرکزی (میانگین سنی و میانه سنی) و مقایسه جمعیت ۱۴-۵ ساله به کل جمعیت. در جدول شماره ۳ شاخصهای جوانی جمعیت ایران در سالهای مختلف و در جدول شماره ۴ مقایسه درصد جمعیت ۱۴-۵ ساله چند کشور در حال توسعه از جمله ایران و چند کشور توسعه یافته آمده است. چنانکه از جدول شماره ۳ بر می آید در سال ۱۳۶۵ نزدیک به ۴۶ درصد از جمعیت ایران زیر پانزده سال داشته اند به عبارت دیگر ۵۰ درصد جمعیت ایران را افراد کمتر از ۱۷ سال تشکیل می داده اند. درصد جمعیت ۱۴-۵ ساله ایران که در سال ۵۵، ۴۴/۵ درصد کل جمعیت بوده، در سال ۶۵ به ۴۵/۵ درصد افزایش یافته است که حاکی از جوان تر شدن جمعیت ایران در دهه ۵۵ - ۶۵ می باشد.

در جدول شماره ۴، مقایسه درصد جمعیت ۱۴-۵ ساله ایران با سایر کشورها نشان می دهد که جمعیت ایران نه تنها در مقایسه با کشورهای توسعه یافته، بلکه نسبت به برخی کشورهای دیگر در حال توسعه، جوان تر است (۵).

جدول شماره ۳: شاخصهای جوانی جمعیت ایران

سال	میانگین سنی	میانه سنی	درصد ۱۴-۵ ساله
۱۳۴۵	۲۰/۲	۱۶/۹	۴۶/۱
۱۳۵۵	۲۲/۴	۱۷/۴	۴۴/۵
۱۳۶۵	۲۱/۷۴	۱۷/۰۱	۴۵/۵

مآخذ: نتایج سرشماریهای ۴۵، ۵۵ و ۶۵، کل کشور.

جدول شماره ۴: مقایسه میزان مولید، جمعیت ۱۴-۵ و میزان وابستگی

کشورهای درحال توسعه	میزان مولید ۸۵-۸۰	درصد ۱۴-۵	نسبت وابستگی (۱۹۸۰)	کشورهای توسعه یافته	میزان مولید ۸۵-۸۰	درصد ۱۴-۵	نسبت وابستگی (۱۹۸۰)
ایران *	۴۱	۴۴	۹۱	فرانسه	۱۳/۷	۲۲	۵۶
ترکیه	۳۳	۳۸	۷۶	لهستان	۱۱/۹	۲۲	۵۴
عراق	۴۵	۴۷	۹۷	ژاپن	۱۲/۸	۲۳	۴۸
الجزایر	۴۵	۴۷	۱۰۲	استرالیا	۱۵/۸	۲۶	۵۴
ونزوئلا	۳۵	۴۲	۸۲	کانادا	۱۵/۱	۲۲	۴۷

مآخذ: A Population Council Fact Book, 1985

* : آمار مربوط به ایران با نتایج سرشماری سال ۶۵ مطابقت ندارد.

علل جوانی جمعیت :

با توجه به مطالب از پیش آمده، مهمترین علل جوانی جمعیت در کشورهای در حال توسعه، بالا بودن میزان مولید در این کشورهاست. هر ساله از طریق مولید، تعداد جمعیت جوان زیر ۱۵ سال این کشورها افزوده شده و حجم آن افزایش می‌یابد. کاهش میزان مرگومیر عمومی، در آغاز به افزایش جمعیت جوان و سپس به افزایش طول عمر متوسط (امید به زندگی*) و در نتیجه به افزایش تعداد جمعیت بزرگسال و سالخورده خواهد انجامید. به بیان دیگر کاهش مرگومیر نوزادان (۱-۵ ساله) و کودکان (۴ - ۱ ساله) همانند افزایش میزان مولید، سبب جوانتر شدن جمعیت می‌شود. ولی دلیل اصلی جوانی جمعیت همان بالا بودن میزان مولید است. از سوی دیگر جوانی جمعیت به بالا ماندن و گاه افزایش میزان مولید کمک خواهد کرد و در واقع رابطه متقابلی بین میزان مولید و جوانی جمعیت بوجود می‌آید (جدول شماره ۳ و ۴).

* Life Expectancy

نتایج جوانی جمعیت:

۱- سنگینی بار شاغلین: جمعیت فعال و شاغل یک کشور معمولا" از افراد میانسال تشکیل می‌شود در حالی که جمعیت جوان و سالخورده (جمعیت زیر ۱۵ سال و جمعیت ۶۵ سال به بالا) افراد غیر فعال هستند. با توجه به بالا بودن نسبت جمعیت جوان غیر فعال ۱۴-۵ ساله در کشورهای در حال توسعه، میزان وابستگی یا بار ناخالص تکفل در این کشورها زیاد است. برای مثال نسبت وابستگی در سال ۵۵ در ایران ۹۲/۵ درصد بوده که در سال ۶۵ به ۹۴/۲ رسیده است. جدول شماره ۴ رابطه جوانی جمعیت و میزان وابستگی را نشان می‌دهد. البته در این‌گونه کشورها به خاطر عدم کفایت تاسیسات و امکانات آموزشی و نیز فقر مالی، تعداد زیادی از کودکان و نوجوانان کار می‌کنند. مخصوصا" در روستاها تعداد کثیری از کودکان و نوجوانان روستائی به مدرسه نمی‌روند و در کار کشاورزی به‌افراد خانواده کمک می‌کنند. در شهرها نیز مشاغل خانوادگی خرده‌فروشی و کارهای ساده و گاه سنگین، تعداد زیادی از کودکان را بکار گرفته است. ایولکست* به درستی یادآور می‌شود که در کشورهای توسعه نیافته" کشاورزان مجبورند قلت بهره‌وری و نداشتن وسائل کشت را از طریق تعدد بازوی کار جبران نمایند. در شهرها کودکان به آسانی می‌توانند پاره‌ای از مشاغل کاذب از قبیل سیگار فروشی، باربری و آب نبات فروشی را انجام دهند" (۶) احتیاج به یادآوری نیست که انجام چنین کارهایی را نمی‌توان اشتغال واقعی نامید و مسائل اساسی کودکان و نوجوانان کشورهای توسعه نیافته از قبیل آموزش، تغذیه، مسکن و غیره نیز بجای خود باقی است. ولی میزان فعالیت افراد جوان، مؤید این حقیقت است که ترکیب سنی جمعیت فعال و شاغل در کشورهای در حال توسعه با کشورهای صنعتی کاملا" متفاوت است. در سال ۴۵ حداقل ۲۱/۳ درصد اطفال ۱۰-۱۴ ساله ایرانی بطور رسمی شاغل بوده و ۲۴/۷ درصد از جمعیت ۶۵ سال به بالا را نیز شاغلین تشکیل می‌داده‌اند. این میزانها در سال ۵۵ بترتیب ۱۱/۸ و ۲۷/۹ درصد و در سال ۶۵ بترتیب ۴/۸ درصد و ۴۴/۷ درصد بوده است. در خصوص جمعیت ۶۵ سال به بالا،

* Yves Lxceste

این امر را می‌توان چنین توجیه کرد که در کشورهای در حال توسعه از جمله ایران بخاطر نبودن بیمه بازنشستگی عمومی برای همه مشاغل و تمام افراد و نیز نداشتن اندوخته، تعداد قابل توجهی از افراد بالاتر از ۶۵ سال به کار اشتغال دارند، ولی با دگرگونی و تحولات برنامه‌های اقتصادی-اجتماعی روزبروز شکل سنتی اشتغال تغییر خواهد کرد. مسلم است که در آینده نمی‌توانیم شاهد کار کودکان و نوجوانان و بی‌سوادی آنان باشیم و برای بیمه بازنشستگی سالمندان نیز باید فکری کنیم. در این صورت روزبه‌روز بار جمعیت شاغل زیادتر خواهد شد و سنگینی بار نوجوانان و سالمندان برگرده آنها بیشتر می‌شود. شاخص بار شاغلین یا بار تکفل خالص نشان می‌دهد که در سال ۳۵ یک نفر شاغل، بار، $\frac{3}{2}$ نفر را بر دوش داشته است که در سال ۴۵ به $\frac{37}{7}$ نفر، در سال ۵۵ به $\frac{3}{8}$ و در سال ۶۵ به $\frac{4}{5}$ نفر افزایش یافته است. (۷) بدیهی است در افزایش بار شاغلین فزونی بیکاری در دهه ۵۵ - ۶۵ می‌تواند موثر بوده باشد.

۲- افزایش باروری و بعد خانوار: جوانی جمعیت همراه با پائین بودن سن ازدواج و عمومیت ازدواج سبب افزایش باروری می‌شود. از اینروست که برخی از صاحب‌نظران از جوانی جمعیت به عنوان منبع مخفی رشد جمعیت یاد می‌کنند. در جمعیت جوان شمار جوانان از شمار والدین آنها بیشتر است، در نتیجه وقتی که نسل آنان به سن بلوغ برسد، شمار والدین به‌طور اجتناب‌ناپذیر از شمار والدین امروز بمراتب بیشتر خواهد شد. در نتیجه حتی اگر این والدین جدید فقط دو بچه داشته باشند، تعداد کل زوجهای که دو بچه دارند، بسیار بزرگتر از زوجهای خواهد بود که قبلاً "چهار بچه داشته‌اند. (۸) از سوی دیگر زیاد بودن نسبت زنان ۲۰-۳۴ سال و بالا بودن میزان باروری در گروههای سنی مذکور، باروری را شدید می‌کند (۹)

سنین باروری زنان بین ۱۵ تا ۴۵ سالگی است. در ایران بالاترین میزان باروری در سنین ۱۵-۲۴ سال دیده شده است. تحقیقات انجام‌شده باروش نمونه‌گیری در سال ۱۳۵۶ حاکی است که ۸۵ درصد دختران ایرانی درسین کمتر از ۲۰ سال ازدواج می‌کنند و متوسط سن زنان در اولین ازدواج درکل

کشور ۱۶/۶ سال، در مناطق شهری، ۱۶/۸ سال و در مناطق روستایی ۱۶/۴ سال بوده است. (۱۰)

مع الوصف بر مبنای بررسیهای انجام شده زیر نظر نگارنده و بر اساس فرمهای ازدواج اداره کل ثبت اسناد شهرستان اصفهان در سال ۱۳۶۶، متوسط سن اولین ازدواج زنان در شهر اصفهان در سال مذکور ۱۹/۳ سال بوده است. (۱۱) سن اولین ازدواج از عوامل موثر باروری است. پائین بودن سن ازدواج می‌تواند تأثیر قابل ملاحظه‌ای بر روی میزان باروری و ابعاد خانوار داشته باشد. در کشورهایی نظیر ایران که ازدواج عمومیت داشته و سن ازدواج پائین است، تأثیر جوانی جمعیت بیشتر نمایان می‌شود. در سال ۱۳۶۵، ۵۸/۴ درصد زنان و ۵۴/۵ درصد مردان ۱۰ سال به بالا دارای همسر بوده و عمومیت ازدواج بیش از ۹۹ درصد بوده است. در حالی که بعد خانوار در سال ۳۵ حدود ۳/۸ نفر بوده و در سالهای ۴۵ و ۵۵ به ۵ و در سال ۶۵ به ۵/۱ نفر افزایش یافته است. (۱۲)

۳- افزایش هزینه‌های رشد جمعیت:

تفکیک هزینه‌های جمعیتی از سایر هزینه‌های توسعه اقتصادی (سرمایه‌گذاریهای صنعتی، کشاورزی و غیره) به معنی اختصاص درصدی از درآمد ملی برای تابست نگهداشتن سطح زندگی در رابطه با افزایش جمعیت است. ورود افراد جدید به جمعیت که با میزان رشد خام جمعیت اندازه‌گیری می‌شود، هزینه‌های تازه‌ای برای مواد غذایی، پوشاک، بهداشت، آموزش و پرورش و مسکن ایجاد کرده است که در صورت عدم سرمایه‌گذاریهای جدید و یا گسترش سرمایه‌گذاری قبلی، درآمد جامعه بین افراد بیشتری تقسیم شده سطح زندگی جمعیت کاهش می‌یابد. از اینرو برخی اقتصاددانان و دانشمندان علوم اجتماعی اختصاص درصد ویژه‌ای از درآمد ملی را برای هزینه‌های رشد جمعیت ضروری دانسته، با توجه به ضریب سرمایه نسبت به بازده به محاسبه آن پرداخته‌اند. (۱۳) از سوی دیگر برخی از دانشمندان مانند "گونار میروال" * ضمن مخالفت با جدائی هزینه‌ها، اصولاً "این‌گونه محاسبات را طرح‌گونه‌هایی با ظاهر

* Gunar Myrdal

علمی دانسته‌اند. (۱۴) در هر صورت جوان بودن جمعیت در کشورهای در حال توسعه با توجه به کمبود سرمایه‌های پولی سبب خواهد شد که عمده سرمایه‌ها به‌امور بهداشتی، آموزشی، غذایی و مسکن بیش از ۴۰ درصد از کل جمعیت که زیر ۱۵ سال قرار دارند، اختصاص یابد و سهم سرمایه برای توسعه صنعت و کشاورزی کاهش یابد. در حالی که کاهش باروری، بتدریج بر ساخت سنی جمعیت تاثیر می‌گذارد، و سرمایه‌های بیشتری به امر توسعه اختصاص می‌یابد و در نهایت پائین آوردن نرخ باروری می‌تواند به کاهش فقر و توسعه اقتصادی کمک نماید.

خلاصه و نتیجه:

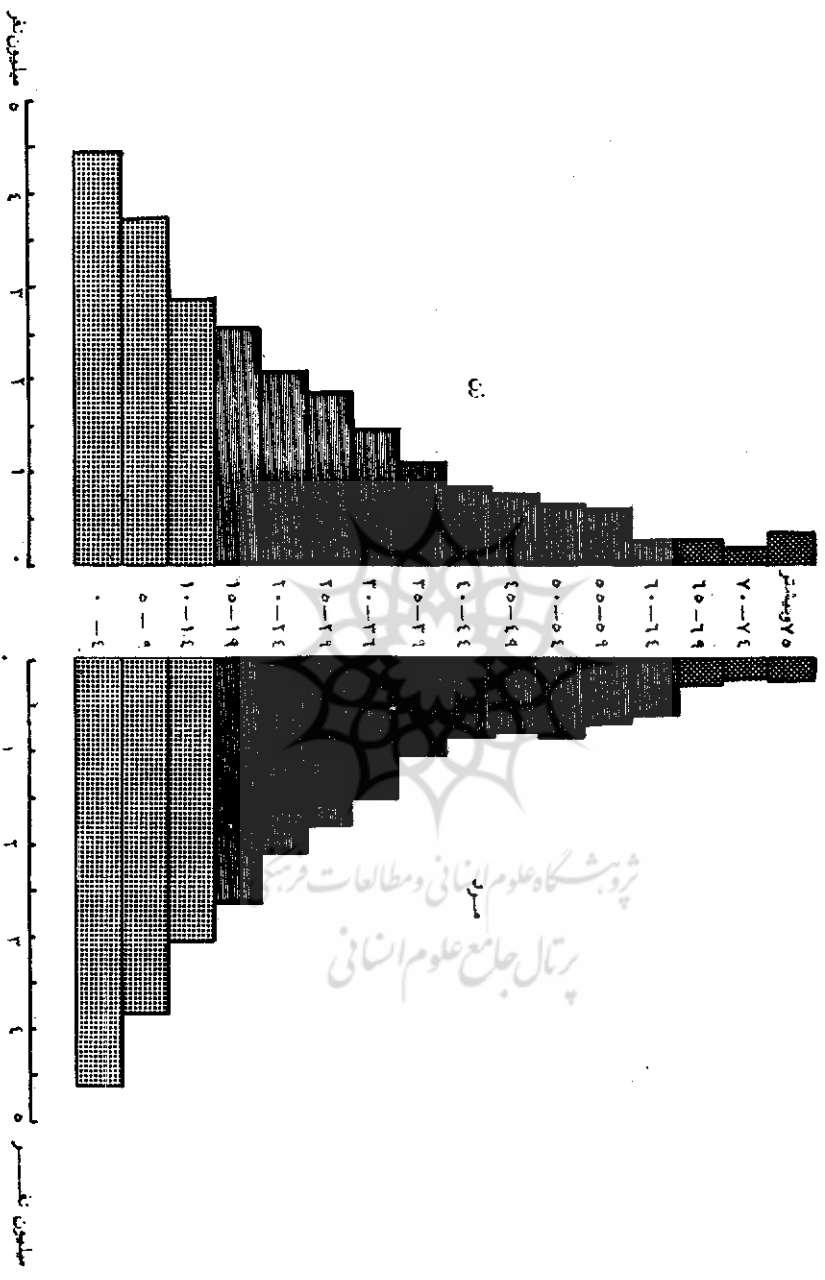
مسأله جوانی جمعیت در کشورهای در حال توسعه مهمترین مسأله ساخت سنی و دارای اهمیت ویژه‌ای است. جوانی جمعیت امری نسبی است که در مقایسه بین دو جمعیت و یا یک جمعیت در زمانهای مختلف و بوسیله شاخصهای میانگین سنی، میانه سنی و درصد جمعیت ۱۴ - ۵ ساله به کل جمعیت مورد بررسی قرار می‌گیرد. علل جوانی جمعیت، بالا بودن میزان مولید و پائین بودن طول متوسط عمر می‌باشد. جوانی جمعیت باعث افزایش باروری و افزایش باروری به جوان‌تر شدن جمعیت می‌انجامد. از سوی دیگر جوانی جمعیت سبب سنگینی بار شاغلین و اختصاص درصد قابل توجهی از درآمد کشور به عنوان هزینه‌های جمعیتی و در نتیجه کاهش هزینه‌های توسعه اقتصادی خواهد شد. تنها از طریق کاهش میزان باروری می‌توان جوانی جمعیت را کاهش داده، بر سرعت توسعه اقتصادی افزود.

مآخذ

- 1- D.E. Blom and R.B. Frecman, The effects of rapid population growth on labor and employment, population and development review, Volume 12 No. 3 September 1986.
- ۲- نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سالهای ۵۵،۴۵ و ۶۵ کل کشور، مرکز آمار ایران.
- ۳- مهاجرانی، علی اصغر، " ملاحظاتی درباره افزایش تعداد و رشد جمعیت ایران در یکصد سال اخیر (۱۳۶۵ - ۱۲۶۵)"، نامه علوم اجتماعی، دوره جدید، شماره ۱، پاییز ۱۳۶۷، ص ۱۰۳.
- ۴- معینی، سیدرضاء شاخصهای سنی و کاربرد آن در سرشماریها، مرکز آمار ایران ۱۳۶۶.
- 5- Dorothy L. Nortman, Population and Family Planning programs, A Population Council Fact Book, 1985.
- ۶- لکست، ایو، " کشورهای توسعه نیافته"، ترجمه هوشنگ نهاوندی، دانشگاه تهران، ۱۳۴۰ ص ۳۲.
- ۷- نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سالهای ۴۵، ۵۵، ۶۵ کل کشور، مرکز آمار ایران.
- ۸- تودارو، مایکل، " توسعه اقتصادی در جهان سوم"، جلد اول، ترجمه غلامعلی- فرجادی، وزارت برنامه و بودجه، چاپ دوم، ۱۳۶۶، ص ۲۸۶.
- ۹- زنجان، حبیب الله، " ساخت جمعیت ایران " اطلاعات سیاسی - اقتصادی، سال دوم، شماره یازدهم، شهریورماه ۱۳۶۷، ص ۴۷.
- ۱۰- نتایج بررسی باروری زنان ایران، مرکز آمار ایران، ۱۳۶۵، پیشگفتار، ص ۷.
- ۱۱- تابشیان، احمد. (دانشجوی علوم اجتماعی)، مطالعه سن ازدواج و رابطه آن با متغیرهای اقتصادی - اجتماعی در شهر اصفهان، " ۱۳۶۶ (منتشر نشده)، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه اصفهان.
- ۱۲- نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سالهای ۴۵، ۵۵، ۶۵ کل کشور، مرکز آمار ایران.
- ۱۳- لکست، ایو. " جهان سوم و پدیده کم رشدی"، ترجمه منیر جزینی، انتشارات امیرکبیر ص ۱۴۸، همچنین نگاه کنید به مأخذ شماره ۸، ص ۱۱۸-۱۲۳.
- ۱۴- میردال، گونار. " طرحی برای مبارزه با فقر جهانی"، ترجمه بابک قهرمان، انتشارات امیر- کبیر، ص ۱۳۱ و ۱۳۲.

مردم سنیس جمعیت ایران

سیرتاه ۱۳۲۵

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 پرتال جامع علوم انسانی